

УДК 687.115.2

264

ТЕХНОЛОГИЯ ТЕКСТИЛЬНОЙ И ЛЕГКОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ

ЗАМАНБАП АЯЛДАРДЫН КОСТЮМУНДА, УЛУТТУК ЖАСАЛГАНЫ КОЛДОНУУ

Иманкулова Айым Сатаровна, т.и.д., профессор, И. Раззаков атындагы Кыргыз мамлекеттик техникалык университети, Кыргызстан, 740200, Бишкек ш., Ч. Айтматов пр. 66

Турсунбай кызы Зулфия, ТИЛПм-1-19 гр. магистранты, И.Раззаков атындагы Кыргыз мамлекеттик техникалык университети, Кыргызстан, 740200, Бишкек ш., Ч. Айтматов пр. 66, Тел: (+996) 778-04-64-75, e-mail: zulfiya.tursunbaeva@gmail.com.

Аннотация: Бул макала кыргыз аялдарынын костюмундагы кооздуктар, жасалгалардын мааниси, жасалуу эрежеси жана заман талабына жараша, заманбап аялдардын костюмун жасалгалоого арналган.

Улуттук аялдардын кийимдери, алсак белдемчи, кеп такыя, шокуло, элечек, койноктор, кемзир, бешмант, чапан ж.б кийимдерди ар кандай кооз саймалар, металл тыйындар, топчулар, назиктер, акак-бермет таштар ж.б кооздоочу элементтер менен жасалгалашкан.

Жасалгалоо - кийимде чон мааниге ээ болгон. Азыркы кундо аялдардын костюмун керектоочулордун табитине жараша, жаны технологияларды пайдалануу менен жасалгалоо, замандын талабы.

Негизги соз: Сайма, жасалга, каада-салт, улут, маданият, оймо, кийим, талап, эл, костюм, заманбап, стиль, технология

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ НАЦИОНАЛЬНОГО ДЕКОРА В СОВРЕМЕННЫХ ЖЕНСКИХ КОСТЮМАХ

Иманкулова Айым Сатаровна, д.т.н., профессор, Кыргызский государственный технический университет им. И. Раззакова, Кыргызстан, 720044, г. Бишкек, пр. Ч.Айтматова 66

Турсунбай кызы Зулфия, магистрант гр. ТИЛПм-1-19, Кыргызский государственный технический университет им. И. Раззакова, Кыргызстан, 740200, г. Бишкек, пр. Ч.Айтматова 66. Тел: (+996) 778-04-64-75 e-mail: zulfiya.tursunbaeva@gmail.com.

Аннотация: Статья посвящена декору женских костюмов Кыргызстана, значению украшений, правилам пошива и дизайну современных женских костюмов в соответствии с современными требованиями.

Национальная женская одежда, такая как пояса, как такыя, шокуло, элечек, кофточка, кемзир, бешмант, чапан и др., Украшается различными декоративными элементами, металлическими монетами, пуговицами, ажурными, жемчугом и другими элементами декора.

Украшение очень важно в одежде. В наши дни женские костюмы украшают с применением новых технологий в зависимости от вкусов потребителей.

Ключевые слова: Вышивка, украшение, обычаи, этнос, культура, вышивка, одежда, спрос, люди, костюм, модерн, стиль, технология.

USE OF NATIONAL DECOR IN MODERN WOMEN'S COSTUMES

Imankulova Ayim Satarovna, Doctor of Technical Sciences, Professor, Kyrgyz State Technical University named after I. Razzakova, Kyrgyzstan, 720044, Bishkek, Ch. Aitmatov Ave. 66

Tursunbai kyzy Zulfiya, master student gr. TILPm-1-19, Kyrgyz State Technical University. I. Razzakova, Kyrgyz Republic, 740200, Bishkek, 66 Aitmatov Ave. Tel: (+996) 778-04-64-75 e-mail: zulfiya.tursunbaeva@gmail.com.

Annotation: This article's goal is to explore the beauty of Kyrgyz women's costumes, the meaning of jewelry, the rules of making and the design of modern women's costumes in accordance with modern requirements.

National women's clothes, such as belts, *kep takiya*, *shokulo*, *elechek*, blouses, *kemzir*, *beshmant*, *chapan*, etc., are decorated with various decorative elements, metal coins, buttons, delicate pearls and other.

Decoration is very important in clothing. Nowadays, women's costumes are decorated with the use of new technologies, depending on the tastes of consumers.

Keywords: Embroidery, decoration, customs, ethnicity, culture, ornament, clothing, demand, people, costume, modern, style, technology.

Алмустактан бери кыргыз эли уятуу, абийирдуу, намыстуу эл болгондугу учун кийимдери дене-мучону толук жаап турган. Башты жана орулгон чачты да баш кийим менен бекитишкен жана кийимдер жаш курагына жараша тигилип жасалгаланган.

Жасалга – ар кандай кооздоочу элементтер менен кийимди кооздоп, адамга эстетикалык ырахат тартуулоо.

Улуттук жасалга - кыргыз элинин жашоосунда чон ролду ойногон. Алып карасак – боз уйдун ичи-сыртын кооздоо, ат жабдыктар, зер буюмдар жана ошондой эле эркектердин жана аялдардын костюмун кооздоодо чон мааниге ээ болгон. СССР мезгилинде улуттук кийимдерди кийүү, ал гана эмес, кийимде улуттук жасалгалоочу элементтерди колдонуу, темадан алыстап кеткен.

Элибиз эгемендуулук алгандан бери, улуттук кийимдерди тигүү жана аны улуттук жасалгалоочу элементтер менен жакшыртуу темасы, бугунку кундо заманбап аялдардын костюмдарын улуттук жасалгалар менен кооздоо, актуалдуу темалардын бири.

Мына ушундай аялдардын кийимдери, эзелтеден бер эле кооздолуп, бизге жетип отурат. Замандар алмашып, жашоо-турмуш өзгөрүп, турган бул учурда, адамдардын кийинүү стили да кошо өзгөрдү. Азыркы ааламдашуу мезгилинде улуттук кийимдерди заман талабына шайкеш келтирип, керектоочулордун суроо-талабын канааттандырып келе жаткан бир канча белгилуу дизайнерлер элге кызмат кылып келүүдө.

Советтер Союзу тарагандан баштап ар бир мамлекет өзүнүн каада-салтын, үрп-адатын, тилин, дилин жана улуттук кийимдерин, деги эле идеологиясын бийик тутуп баштаган.

Элибиз эгемендуулук алгандан бери, олконун социалдык жана экономикалык абалы, анын ичинде Женитл онор-жай тармагы жакшы жонго салынып, бир канча Ата- мекендик жеке тигүү ондуруштор ачыла баштады. Бул ондуруштон чыгарылган продукталарга башкача айтканда кийимдерге жана буюмдарга Ата-мекендик жана чет мамлекеттердин талабы ото жогору.

Мына ушуга байланыштуу Кыргыз Мамлекеттик Техникалык Университетинин «ТИЛП»- кафедрасында, жасалгалоо жана кооздоо башкача айтканда конструктивдик жана декоративдик элементтерге изилдоо иштери терен изилденип келүүдө жана изилдене бермекчи. Ошондуктан бул тема бугунку кундо ото актуалдуу маселелердин бири болуп эсептелинет. Мына ушул себептен Раззаков атындагы Техникалык Университетинин ТИЛП кафедрасында «Аялдардын заманбап кийимдериндеги улуттук жасалгалоонун колдонуусуна» багытталган илимий-изилдоо иштери жургузулуп жатат.

Кийимдерди, буюмдарды кооздоодо элибиз оймолорго басым жасашкан. Кыргыз оймолорунун элементтери жана алардын кобойуусу геометриялык, конструкциялык сызыктар менен ишке ашкан.

Бугунку кундо кыргыз оймолорунун элементтерин бир классификацияга келтирген орус окумуштуусу Рындиндин салымы зор.

Мына ушул оймолордун негизинде кийимдерди жана буюмдарды кооздоочу элементтердин турлору – сайма, курак, боз уйдун ичин толтуруучу буюмдар, зергерчиликтеги буюмдарды оюп, кооздоолордун баары, кыргыз оймолорунан алынган.

Оюмдардын мааниси адамдардын жашоосунан, турмуш-тиричилигинен, жан-жаныбарлардан, осумдуктордон, ай-ааламдын сырткы элестуу корунушторунон келип чыккан.

Оймо менен кооздолгон негизги материалдар (кийиз, сайма, жыгач, металл жана буюмдарды ала кийиз, шырдак, туш кийиз ж.б)

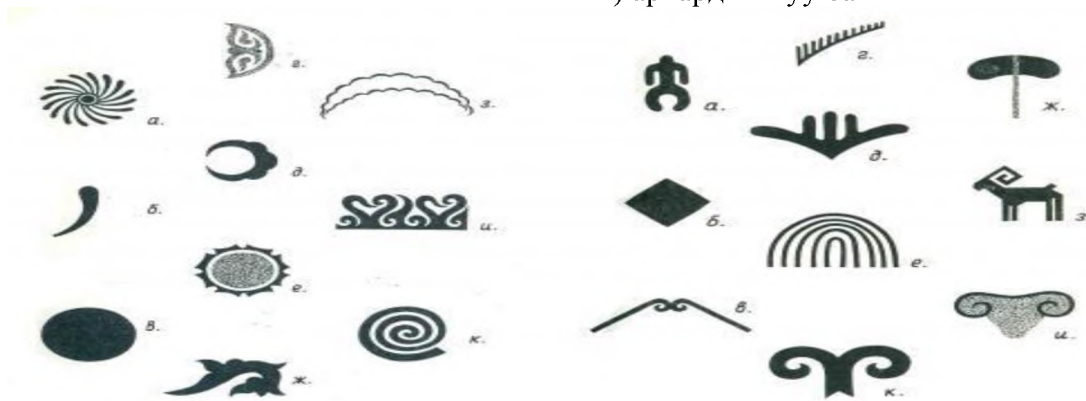
Суроттор буюмдун колдонуу функциясын жана материалдын фактурасы менен байланыштуу оймолордун озгоруусун берет.

1-сурот

- а) кун; б) кундун нуру
- в) толгон ай; г) жарты ай
- д) жанырган ай; е) короолонгон ай
- ж) булак; з) булут
- и) жалын; к) айлампа

2-сурот

- а) киши; б) кишинин башы
- в) адамдын эрди; г) адамдын кашы
- д) беш манжа; е) наар
- ж) оймок; з) аркар
- и) аркардын башы;
- к) аркардын куу башы

1-сурот

2-сурот

Сурот «Кыргыздын улуттук оюм-чийимдери» Монолдороз Ш.К. алынды.

Оймо-чиймелердин маани-манызы, алардын келип чыгышы ар бир буюмда чечмеленет.

Мына ушул оймолорду колдонууда коп колдонулган жасалганын бири бул – **сайма**. Сайма- корком кол онорчулуктун бир туру. Буюмдарды жана кийимдерди кооздоодо коп колдонулган жасалга.

Сайманын сайылышы,анын маани-манызы, терен сайма кочоттору бугун да коонорбой, чеберлердин чыныгы ууздугу жана таланттуулугун дааналап корсотот. Саймачылык кыргыз элинин каны-жанына синип кеткендиги учун боз уйдун ичи-сыртын кооздоодо ж.б колдонулган. Кошого, кеп такыя, белдемчи, кемсел, элечек ж.б кийимдерде ар турдуу саймалар менен кештеленген. Негизги элдик кочотторуно «муйуз», «айчык», «бадам», «тырмак», гул ондуулор кирет. Бул тундук, туштукто бирдей тараган. «Добу талаа», «такыя тобо», «тогуз тобо», «коокор», «тал барки» (талдын жалбырагы), «ит таман» ж.б туштук жергесине тараган.

Изилдоонун натыйжасында саймаларды аялдардын жаш курагына жараша: жаш курак, орто жана жашы откон курак деп 3ко болуп, таблица турундо корсоттук.

Саймаларды болуудо, алардын маанисине, аталышына, келип чыгуу тарыхына кайрылдык.

Жаш куракка берилуучу саймалар – умтулуу, назиктик, келечекке болгон максаттарга жетуу, умут, осуп-онугууго умтулуу кучтуу болгондуктан, томонку 1-таблицадагы саймаларды сунуштадык.

Саймаларды кийимдин алдынкы болугуно, онуруно, кийимдин этектерине ж.б майда болукторун кооздоого сунушталат.

Орто куракка берилуучу саймалар – уй-булоосуно берилгендик, турмушту бакубат кылуу, байлык топтоо, достук, берилгендик, уй-булоонун осуп- онугууго аракет кылгандыгы учун 2-таблицадагы саймалар сунушталат. Бул саймалар баардык кийимдердин болукторун кооздоодо сунушталат.

Жашы отуп калган курактагы аялдарга берилуучу саймалар – уй-булоодогу ырыскы, токчулук, жарыкчылык, уйдогу тынчтык, береке, ырыскынын символу катары белгиленгендиги учун 3-таблицадагы саймалар сунушталат.

Сайма кийимдин кокурок болукторуно, этектерин, онуруно, жака ж.б болукторун жасалгалоо сунушталат.[7]

1-таблица

Сайманын суроту	Аталышы	Мааниси	Сайманын келип чыгышы	Сайманын тарыхы, уламышы
	«Каакым»	Назиктик	Осумдуктор дуйносунон алынган	Каакымга окшотуп алынган
	«Данек»	Гулдоп осуп-онугуу	Осумдуктор дуйносунон алынган	Оруктун данегине окшотуп алынган
	«Куштун канаты»	Бийиктикк оз каранды-сыздык	Канаттуу-лар дуйносунон алынган	Учуп бара жаткан куштун элесинен алынган

	«Кырк бутак»	Осуп-онугуу, кырк чоронун кучу	Осумдуктор дуйносунон алынган	Манас кырк чоросу менен
	«Гул»	Гулдогон, онуккон, на зиктик	Осумдуктор дуйносунон келип чыккан	Тоо гулуно окшотулуусу
	Ортосун да тоо теке жана жылдыз, айланасында кун, капталын-да тоо теке менен уч жалбырак	Байлык, жарыкчыл ык, гулдоп осуп-онугуу	Осумдукторк ун, жаныбарлар дуйносунон келип чыккан	Тоо теке, кун, жылдыз, осумдуктор дуйносунон алынган

2-таблица

Сайманын суроту	Аталышы	Мааниси	Сайманын аталышы-нын келип чыгышы	Сайманын аталышынын тарыхы, уламышы.
	«Кочкор муйуз»	Байлык	Жаныбарлар дуйносунон келип чыккан	Койдун муйузуно салыштырылган
	«Каздын буту»	Гулдоп осуп-онугуу	Осумдуктор дуйносунон	Оруктун данегине окшотулгандыгы

	«Тоо теке»	Байлык	Жаныбар-лар дуйносунон	Тоо текенин корунушунон алынган
	«Аркар муйуз»	Байлык, токчулук	Жаныбар-лар дуйносунон	Аркардын муйузуно окшогондугунан улам алынган
	«Тоо теке, карга тырмак, тегерек айланасында куштун канаты»	Байлык	Жаныбарлар дуйносунон жана кунумдук турмуштан алынган	Тоо текеге, карганын кардагы изи жана аялдардын мончогуна элестетилген.
	«Тустуу мончок»	Чындык	Кунумдук турмуштан	Шуру тагынган аялдын элесин берет

3-таблица

Сайманын суроту	Аталы-шы	Мааниси	Сайманын келип чыгышы	Сайманын тарыхы, уламышы
	«Кун»	Жарыктык	Кундон келип чыккан	Кундон алынган
	«Тоо теке жана ортосунда гул»	Байлык жана жарыкчылык	Айбанаттар дуйносунон жана кундон келип чыккан	Тоо теке жана кунго байланыштырып алынган
	«Кун, ортосунда тоо теке»	Байлык жана жарыкчылык	Жаныбарлар дуйносунон жана кундон	Тоо теке менен кунго байланыштырган

	«Тоо теке жана ала мончок»	Уй-булоонун аман болуусу	Жаныбарлар дуйносунон жана кунумдук турмуштан	Тоо теке муйзунон алынган
	«Тегирмендин парасы»	Туболук-туу кыймыл	Жаратылыштан келип	Жер, суу, асман жана оттун элеси
	«Тоо текенин муйзу жана уч жалбырак»	Байлык, бакубатчылык, токчулук	Жаратылыш жана жаныбарлар дуйносунон	Жаныбарлар дуйносунон алынган

Жыйынтыктоо

Кыргыздар – Азия чолкомундогу эн байыркы элдерден экендигин дуйнолук тарых илими эбак эле тааныган. Бул расмий маалымат биздин доорго чейинки 201-жылы жазылган кытай тарых булактарында айтылат. Элибиз кочмон турмушта жашагандыгы, андагы буюм-тайымдары мына ошого жараша жонокой жана татаал, табышмактуу жана жоомарт, катаал жана жайдары, меймандос мунозу толук чагылдырылган.

Мына ушундай жонокой элдин, жашоо образы да жонокой. Бирок анын маани-манызын чечмелей келсек, айтып буткус чон философия. Айтсак улуттук кийимдери, анын ичинде кийимди кооздоочу жасалгалар.

Бугунку кундо бул буюмдарды жана кийимдерди кооздоочу элементтердин турлору эл ичинде коп болгон менен кээ бирлери колдонуудан чыкса, кээ бирлери кайрадан жакшыртылып, жаны стилде, керектоочулордун суроо-талабына жараша колдонулуп келе жатат.

Биз дагы элибизге эскинин уйуткусу катары ормочулук, туймочулук, саймачылык, куракчылык, токуучулук болгон онорлорду сактоо жана аны кайрадан заман талабына жараша озгортуп, шайкештирип жасоого бар салымыбызды кошконго аракет кылабыз жана биздин, ар бир мен кыргызмын деген атуулдун максаттарынын бири боло бермекчи.

Адабияттар

1. Акматалиев, Амантур Сейтаалы уулу. А 40 Кыргыздын кол өнөрчүлүгү: Колдонмо /Көркөмдөгөн сүрөтчү К. Коёналиев; Илим. проп. «Мурас» ишкер долбору - Б.: Кыргызстан, 1996,— 328 б.: илл. ISBN — 5-655-00960-9. 176-б
2. Монолдоров Ш.К. «Кыргыздын улуттук оюм-чийимдери» / Корком сурот окуу жайлары жана орто мектептер учун окуу куралы. // Толукталып 2-бас.-Б. 2018-124 б. 45 б.
3. Каталог «Искусство восточного Памира» . г. Ош. «Кагаз ресурстары» 47 б. 28-33-бет. <http://www.sary-kol.ru/raznoe/knigi-o-pamire/iskusstvo-vostochnogo-pamira.html>
4. Долбоордун автору Алмакан Найзабекова. «Кыргыз улуттук оймо» «Борбордук Азия маданият жана искусство туйуну» Коомдук бирикмеси 2016-120 б. 37 б.
5. ОЮЛ Ассоциация "Легпром" [Электронный ресурс]: Защита прав предпринимателей и продвижение изделий, произведенных субъектами легкой промышленности Кыргызской Республики, на внутреннем и международных рынках /- Режим доступа: <http://www.legprom.kg>

6. Государственный комитет промышленности, энергетики и недропользования Кыргызской Республики- [Электронный ресурс]: - Режим доступа: <http://gkpen.kg/index.php/12-2017-12-14-09-20-33>
7. Рысбаева И.А., Солпуева А. Исследование и применение национальных и отделочных элементов в одежде // Известия Кыргызского государственного технического университета им. И. Раззакова - № 31- ИЦ «Техник», 2014. – С. 309-311.